

Stefani dez Or

Panterka

*Čudesan roman o Žani Tusen,
juvelirki kraljeva*

Prevela
Maja Mihajlović

■ Laguna ■

Naslov originala

Stéphanie des Horts

LA PANTHÈRE

Copyright © 2010 by Editions JC Lattès

Translation copyright © 2013 za srpsko izdanje, LAGUNA

Edicija LAGUNA UZ VAS

1. SNOVI O ZABRANJENOM VOĆU, Fatima Mernisi
2. PORUKA U BOCI, Nikolas Sparks
3. LJUBAV JE UŠETALA, Marisa de los Santos
4. OSLUŠKIVANJE SRCA, Jan-Filip Zendker
5. DAMA U PLAVOM, Havijer Sijera
6. SICILIJANAC, Mario Puzo
7. NESTAO ZAUVEK, Harlan Koben
8. PITANJA I ODGOVORI, Vikas Svarup
9. JEDAN DAN, Dejvid Nikols
10. DEVOJKA SA BISERNOM MINĐUŠOM, Trejsi Ševalije
11. SUZANIN DNEVNIK ZA NIKOLASA, Džejms Paterson
12. BADEM, Nedžma
13. NA PRVI POGLED, Nikolas Sparks
14. POSLEDNJA GETEOVA LJUBAV, Martin Valzer
15. DAMA I JEDNOROG, Trejsi Ševalije
16. SEĆAŠ ME SE, Sofi Kinsela
17. PANTERKA, Stefani dez Or

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Majci

Ko ste onda vi, vi koji dijamantima dajete miris?

Princeza Bibesko Žani Tusen

1948.

Sadržaj

1. Hotel <i>Mažestik</i>	11
2. Belgija	24
3. Moj husar	33
4. Porodično veće	42
5. Moja sestra	49
6. <i>Belle Epoque</i> i polusvet	55
7. Ceo Pariz o tome priča	65
8. Moj avijatičar	73
9. Rat	78
10. Smrt	88
11. Moj tvorac	99
12. Ulica mira broj 13	111
13. Porodično veće	123
14. Raskid	134
15. Brak	143

16. Zlatne dvadesete i darežljiva Indija	148
17. Jahte i ostalo	159
18. Rat	171
19. Otpor	179
20. Hotel <i>Mažestik</i>	186
21. Smrt	195
22. Spuštena zavesa	202
23. Oslobođenje	207
24. <i>Dragonfly</i>	219
25. <i>Fifties</i>	225
26. Panterka.	230
27. Porodično veće.	243
28. Moj suprug	254
29. Smrt	263
30. Ulica mira broj 13	271
Leksikon	281
Ličnosti u romanu	287
Izjave zahvalnosti...	293

1.

Hotel *Mažestik*

Bori se hrabro ili nikako, bio je moj moto...

Pariz, 1941.

Ko sam ja? Ptica u kavezu, sjajna, sigurno i dragocena, bar su tako mislili oni muškarci koje sam volela a koji me nisu zaprosili. Gde su oni danas kad su mi toliko potrebni? Neka me iščupaju iz kandži Gestapoa, neka me ne ostavljaju samu u ovoj sobi bez izlaza, samu sa sobom i sa ne tako dragim uspomenama. Ko će me potražiti, ko će se usuditi da odbrani moje ime, ko će mi vratiti izgubljenu čast, ko? Luj, Pjer, gde ste? Ne napuštajte me! Nisam tako jaka kao što se prikazujem. Molim vas... Šta ostaje od mog ponosa? Pet niski bisera srebrnkastog orijenta. Božje suze... I onaj broš koji su mi ukrali. Lapis lazuli, koral, safir, rozete u platini, ptica u kavezu... A ja sam im se toliko rugala. Švabe, kakav ološ!

Upali su u radnju rano jutros. Tek što smo otvorili, iako je atelje radio već dobra dva sata. Dodaci, privesci i

ostali ukrasi čine većinu proizvodnje. Zverke su u modi. Rajske ptice, petlovi i bubamare oduševljavaju sve, daju crtu ležernosti ovim teškim časovima koje preživljavamo. Porudžbine su retke pa obezbeđujemo zalihe. Nemci imaju ukusa, svakako, to priznajem, para takođe, i hoću da ih potroše!

Pijuckam već treću kafu, gadan bučkuriš, razmišljajući kako je možda trebalo da ostanem u Siburu. „Tvoja galama, Žana, ničemu ne služi“, rekao mi je Luj pre nego što se odselio u Njujork. „Ne možemo im ništa, a pritom okolnosti ostavljaju malo mesta koketeriji, ostanimo zasad u slobodnoj zoni, sačekajmo.“ Luj, tako mudar, tako daleko... Gestapo je upravo zatvorio jedanaest radnika iz firme, jedanaestoro njih, među njima i Lisjena Lašasanja, mog omiljenog crtača, i Žorža Remija, kralja prstenja. Tužna je ovo epoha u kojoj vladaju tikvani! Da, možda je trebalo da ostanem u Siburu...

Dva crna sitroen traksiona uz zastrašujuću škripu guma zaustavljaju se ispred broja 13. Zalupivši vrata, vojnici iskaču iz automobila, njihove čizme udaraju o tlo, prolaznici, znatiželjni, čekaju da vide koga će ovoga puta privesti. A on, Verner Best... Nisam tada još uvek znala njegovo ime, saznala sam ga mnogo kasnije. Uleću u prvi salon, raspoznajem zvukove stroge, grlene, odsečne. „*Schnell, vernünftig, still.*“ Ne govorim nemački. Mrzim Nemce. Best je naglo počeo da otvara vitrine. Savršeno, prijatelju dragi, sada znam šta radiš ovde, došao si zbog mene. Ne plašim se. Još uvek ne. Jedan vojnik viče: „Tusen, potražite Tusenovu.“ Fineta, mlada prodavačica, drhti, muca, oni udaraju, ona pada. Gadovi! Kako vas mrzim!

„Jevrejka“, dernja se vojnik, „Tusenova je Jevrejka!“

„Gospođica je Belgijanka, potiče iz Flandrije“, odgovara Fineta mucajući.

„Tusenova, gde je Tusenova?“, galami on gurajući jedno dete.

„Tu sam, gospodine“, rekoš silazeći niz stepenice od kovanog gvožđa. „Prestanite da je mučite, molim vas, ne krijem se i spremna sam da odgovorim na vaša pitanja.“

Uvek sam izuzetno vodila računa o svojoj pojavi i ulascima u kuću *Kartije*, a ovaj je ostao zapamćen. Zastavši na poslednjem koraku, grčevito sam se držala kristalnu kuglu na ogradi, i odlučila da se suočim s onim ko je izgledao kao njihov nadređeni. S Vernerom Bestom, dakle. Ja sam *Kartijeova* panterka. Sa gotovo pedeset pet godina, nemam više šta da dokazujem, niti šta više da izgubim, naročito ne dostojanstvo. Da, gospodine Beste, naročito ne dostojanstvo!

„To je savršeno, gospođo, razumni ste“, reče zastrašujuća osoba. „Osećam da ćemo se razumeti. Pođimo malo do našeg generalštaba. Znate za hotel *Mažestik*?“

„Avenija Kleber, ako se ne varam...“

„Vodite je!“

Ni pogled nisam uputila zaposlenima. U njemu bi mogli da pročitaju moj očaj. Jaka, moram da ostanem jaka. Uvek. Zarad legende i sećanja na tu ličnost koju sam gradila godinama. Kamena žena. Gvozdena dama. Oklop uliva poštovanje, hladnoća je moj štit, osećanje me užasava. Držanje, ma po koju cenu, visoko podignuta glava i

upravljanje strahom. Sprečiti paniku. Bez suza, bez plača, hodam pravo napred, kao uvek.

Narod se okupio u Ulici mira. Ne da bi videli Edvarda VII ili maharadžu od Kapurtale kako ulaze u *Kartije*. Ne, radi se o hapšenju, mom hapšenju. Vojnici me bacaju bez okolišanja u drugo vozilo. Motor se pali, i u paklenom drmusanju penjemo se Jelisejskim poljima. U velikoj pratnji stižem u središte nemačke vojne vlade. Mesto je strašno. Treći rajh je prisvojio prostorijske zastave se vijore iznad svakog prozora, svastike prekrivaju zidove, samo jedna juvelirka može da vidi u njima simbol art dekoa. Lupkanje čizmama, zveket mašinki, ispružene ruke i hitlerovski pozdravi. *Heil!* Moje srce snažno udara, zatvorenici su izgubili dostojanstvo, a jedna majka koja moli da joj vrate sina dobija samo udarac kundakom po nosu umesto odgovora. Bože moj, zašto si nas napustio?

Odvođete me u mračnu ćeliju, u kojoj ćamim beskrajno dugo. Bez vode, cigareta, samo čekanje i neizvesnost sledećeg trenutka. Jecaji iz daljine i odjednom nepodnošljiva buka. Buka koraka koji dolaze a zatim se udaljavaju, prigušeni zvuci, kratko šamaranje, reklo bi se da se istorija ponavlja, i uvek te reči izvučene iz ništavila, „*schnell, vernünftig, still*“. Ne, neću dopustiti da utiču na mene. Uspomene, šta su uspomene, delovi života koji stvaraju jednu ženu ili je pak unište. Ali nije još uvek vreme, vrata se otvaraju i ulazi nekoliko snažnih muškaraca. Vojnici. Vođe. Mučitelji. Nemci. I opet podzemni hodnici sablasnog hotela, urlici, pucnji, a zatim nesigurna tišina koju prekida marširanje po voskiranom parketu.

* * *

Uvode me u kancelariju koja odiše starinskim mirisom. Onim iz minule epohe u kojoj se dobro živelo. Verner Best je tu, okružen dvojicom čuvara i jednim pomoćnikom iz logora. Dao mi je znak da sednem. Pratlja mu se obraća sa *obergruppenfirer*. Manje-više shvatam da je on šef policije. Treba li to da mi čini čast? Mlađi je od mene. Lice mu je grubo sklepano, obrve crne a pogled mračan. Gledam ga u oči, bez ljutnje i mržnje, bez imalo oholosti, ali s blagom dozom dosade. Znam da nisam tu slučajno. Šta ako je sve to samo gruba šala? Ali *obergruppenfirer* Best nema smisla za humor.

„Ko ste vi?“

„Ime mi je Žana Tusen.“

„Budite precizniji.“

„Žana Rozin Tusen.“

„Jevrejka?“

„Ne, Belgijanka i Lorenjanka.“

„Moraćete to da dokažete. Da čujem vaše podatke, kad ste rođeni, nastavite.“

„Rođena sam 13. januara 1887. u gradu Šarlroa od majke Mari-Luiz Eleger, Flamanke, i oca Eduara Viktora Tusena, poreklom iz Oveta, blizu Domremija. Stanujem na Trgu Jena broj 1, u Parizu, u 16. arondismanu. Imam dvostruko državljanstvo, francusko i belgijsko. Radim za kuću *Kartije* u Ulici mira broj 13. Tamo vodim atelje visokog juvelirstva.“

Glas mi je poleteo kao da se odvojio od mene. U isto vreme je čvrst i promukao. Posedujem tu sigurnost koja

godinama sve više raste, gušim osećanja po svaku cenu i taj zahtev prema sebi postao je moja disciplina. Šef policije ostavlja utisak na mene, ali strah to nadilazi. A to svaka-ko nije moja prva bitka. Mladi stražar koji stoji iza Besta čudno me posmatra. Bled je, uhvatio se za puškomitraljez, reklo bi se da je upravo pogledao smrti u lice. Jesam li ja toliko strašna? Zar je moja ličnost toliko nametljiva da zbunjuje jednog noćnog stražara? Uloge nisu zamenljive tokom rata. Kao ni odnos snaga. I stražar je taj koji drži oružje. Ali otkud taj molećiv pogled?

Dok se spremao da nastavi ispitivanje, Vernera Besta je prekinuo odsećan udarac na vratima. Najavili su generala nemačkih okupacionih snaga, Ota fon Štilpnagela. Taj čovek mi nije nepoznat, kupuje kod *Kartijea*. Andre Dene se bavi njegovim porudžbinama. Prodali smo mu tajanstveni zidni sat. Pravougaoni model s postoljem od oniksa i lučnom kućicom za sat od kristala. Za svakog stalnog kupca imamo dosije sa preciznim podacima o njihovom zanimanju i funkciji, o onome što vole, o njihovim „prijateljicama“ i svim onim sitnicama koje čine razliku između izbrušenog rubelita i bledožutog dijamanta. Znam sve o svakom nacističkom dostojanstveniku. General Fon Štilpnagel zadužen je za operaciju pridobijanja, koju želi vrhovna komanda, i koja je daleko od svog cilja. „*Napušteno stanovništvo, imajte poverenja u nemačkog vojnika*“. Kako uliti poverenje podjarmljenom narodu kad je iz dana u dan sve potčinjeniji tako što se ljudi podstiču na potkazivanje i ostale podlosti. Masakri, pogubljenja bez prethodnog suđenja, nepravde, odmazde nad nevinim taocima, šuška se u dobro obaveštenim krugovima da Oto fon Štilpnagel počinje ozbiljno da sumnja

u osnove Firerove politike i, da nije u pitanju bezbednost njegove porodice, koja je ostala u Berlinu, on bi davno dao ostavku.

„Čuo sam da ste primili gospođu Tusen u naše utvrđenje. Da li vam moje prisustvo smeta, *obergruppenfirere*?“, upita general sedajući a da nije ni sačekao Bestov odgovor.

„Samo izvolite“, odgovori on uz jedva primetan osmeh.

Verner Best prikiva pogled u mene. Ajkula, doživljam ga kao ajkulu i drhtim uprkos letnjoj vrućini. On ne zna da me zovu Panterka i da umem da iznenadim ostrim napadom. Dolazimo najzad do suštine. Šef policije drži u ruci jedno od mojih dela, broš po imenu „ptica u kavezu“, nemi slavuj iza rešetaka pozlaćenog zatvora, nakit koji krase sve izloge radnje u Ulici mira, moj mali doprinos otporu.

„Šta je ovo?“, upita Verner Best bacajući prezirno nakit na sto.

„Lapis lazuli, koral, safir, rozete u platini i žuto zlato za kavez“, odgovorih uzimajući broš.

Gladim ga palcem i kažiprstom. Tako je nežno telo ptice od koral, blista oko kabošon safira, a okvir skoro nevidljiv, Luj bi bio ponosan na mene...

„Vrlo lep rad, gospodine oficire, tvrdim vam, vrlo lep rad. Zar ne bi bilo jednostavnije da ste svratili u radnju, ja bih ga za vas...upakovala?“

„Ne ismevajte me, gospođo“, prekinuo me je Best sve bešnji. „Objasnite mi zašto se ta ptica u kavezu nalazi u osam izloga u Ulici mira. Mogu ja svašta da pomislim, ali na to gledam kao na uvredu za okupatora. Ne znam šta

vi mislite o tome, moj generale, hteli ste da prisustvujete ispitivanju, recite nam onda svoje mišljenje.“

Oto fon Štilpnagel uzima broš i okreće ga u ruci. Prepoznajem čoveka koji ceni nakit. Gleda me a onda se okreće ka Bestu.

„Mislim da ova mala divota, izložena tako i toliko u Ulici mira, jeste uvreda za našu trenutnu politiku približavanja francuskom narodu. Ako je dokazano da ga je gospođa Tusen napravila nakon naše pobede, možemo govoriti o uvredi i gospođa će se zbog toga suočiti s posledicama. Ali ukoliko je ova dragocenost proizvedena pre rata, reći ću da se radi o nesrećnom slučaju i gospođa Tusen će biti svakako u obavezi da ga skloni iz prodaje, čekajući druga vremena. Šta vi kažete?“

„Gospođo?“, preuzima obergruppenfirer.

„Prva ptica je napravljena 1933. Peter Lemaršan ju je dizajnirao. Oboje volimo ptice i uopšte sve životinje. To je prvobitno bio privezak koji je krasio narukvicu napravljenu za Ivonu Prentan* na zahtev Pjera Freneja. Vi svakako znate da je nadimak gospođice Prentan bio Slavuj. To je poteklo od jednog novinara koji je u novinama izveo zaključak: *’Jedan slavuj ne čini proleće. Ali zato gospođica Prentan jeste pravi slavuj.*’“

„Međutim, vaš slavuj u kavezu mi deluje nem kao riba, a i kao uvredljiv simbol“, nastavi Best oštro.

„Tako vi to tumačite, gospodine, prepuštam to vama“, rekoh ja sigurna da sam u pravu.

„Moj generale, nastavite, molim vas, pre nego što se iznerviram i pošaljem je iz ovih stopa u radni logor.“

* Franc.: Proleće. (Prim. prev.)

* * *

I Best ustaje, pali cigaretu i oslanja se na nadstrešnicu zazidanog kamina. Temperamentan je, to mu se ne može osporiti, privlačno je visok, uniforma mu je besprekorna, čizme izglancane, s licem za koje bi se reklo da ga je Kokto nacrtao, ali surovost u njegovom pogledu poništava svako zrnce dobrote na pomolu. Tako različit od generala Štilpnagela, koji izgleda kao da mu okolnosti naročito teško padaju. Velike bistre oči koje više ne veruju ni u šta. Reklo bi se da ima poteškoća da izabere na čiju će stranu stati. Nema mesta na ovom svetu za one koji oklevaju, bori se hrabro ili nikako, danas više nego ikad nema mesta za sumnju. Gleda me blagonaklono, generale, vi ste izgubljeni!

„Gospodo, taj slavuj?“

„Privezak kao i mnogi drugi...“

„A ostali?“

„Ne znam više, bio je tu cvrčak, Ivona Prentan je prvi put nastupila u *Sigalu*,* a zatim neizbežna Ajfelova kula. Jedan mlin verovatno za *Mulen ruž*, o bože, kako je to davno bilo. Ali imamo sve to sačuvano u Ulici mira, možete proveriti.“

„U redu, jasno je“, zaključuje general Fon Štilpnagel.

„Još dva ili tri pitanja, gospodo“, jasno izgovara šef policije sedajući ponovo naspram mene. „Šta znate o Etjenu Belanžeru i Džonu F. Hasiju?“

„Oni su saradnici iz Londona i Njujorka. Šta bih vam još rekla?“

„Reklo bi se da su ta gospoda povezana sa generalom De Golom u Londonu. Jer vi svakako znate da je general De

* *Cigale* (franc. cvrčak), pozorište u Parizu iz 1887. (Prim. prev.)

Gol smešten u *Kartijeovim* kancelarijama u Nju Bond stritu. Odatle je, uostalom, sastavio svoj čuveni poziv 18. juna.“

„Nikada nisam ni kročila u London, niti govorim engleski. Rat je poremetio veze između raznih kancelarija, ne možete me optužiti da sam za to odgovorna.“

„Moje službe su čule zanimljive glasine ovih dana, priča se o značkama za članove Pokreta otpora koje će se praviti u vašim radionicama u Londonu.“

„Značke? Kuća *Kartije* ne proizvodi đubre. Ali zaista, gospodine, za šta nas vi smatrate?“, viknuh besno.

„Ne znam gospođo, zasad. Ali proverićemo sve što ste nam rekli, što se tiče vašeg belgijskog porekla i slavuju gospođe Prentan. Dotle ćete ostati ovde, ako vam to ne smeta.“

„Koliko dugo?“

„Dok traje provera, zar ne, moj generale?“

„Vi ste šef policije, *obergruppenfirer*.“

„Straža, izvolite ponovo odvesti gospođu Tusen u ćeliju. Gospođo, videćemo se ponovo.“

„Na raspolaganju sam vam“, odgovorih sledeći stražara.

Još uvek zbog toga drhtim. Čudno osećanje. I hladno mi je. Stražar mi se smeši. Zašto? Malopre je bio vidno prestravljen, a sada bi se reklo da hoće nešto da mi kaže... Viši je od mene za dve glave, istina je da nisam baš visoka. Idem ispred njega, čujem zveckanje njegovog oružja koje mu udara o opasač, osećam njegov pogled na mom vratu, okrećem se tu i tamo, ali i dalje vidim nežnost u njegovom pogledu. Kad je otvorio vrata, nagnuo se i propustio me. Ne, ne razumem. Šta hoće? Lep je mladić od tridesetak godina. Ima azurnoplave oči i duge crne trepavice. Pogled

mu je skoro kao u žene, ispod gvozdene kacige. To me strašno uznemiruje. Imam osećaj da gledam svoj život kako prolazi u tim očima... Usta su mu nežna kad se smeje, osećam nešto neobično, neki zanos koji me gura ka njemu. Neshvatljivo. Mora da je to strah. Prati me u strašnim hodnicima *Mažestika*. S vremena na vreme se zaustavljam, pokazuje mi put nežnim pokretom. Imam utisak da želi da priča sa mnom. Šta želi da kaže? Noćni stražar nas pušta u predvorje tamnice, moj stražar staje pred mene a zatim ništa, čudan pozdrav i nastavljamo da tumaramo podrumima pariskog hotela. Stižemo najzad do onog što mi liči na ćelije. Stražar se povija veoma nisko kao da sam kraljica na pragu svog poslednjeg počivališta, kao Marija Antoaneta na stepenicama gubilišta, čije su dame iz pratnje stajale u dronjcima kao počasna garda. Na licu mu se ispisuje jedva primetan izraz tuge i kaže mi na francuskom bez naglaska:

„Stigli ste gospođo, žao mi je.“

„Molim?“

„Zovem se Hajnrih, gospođo.“

„Ja... zašto... reklo bi se, da li se mi poznajemo, Hajnrih?“

„Gospođo, znajte samo... vratiću se, i učiniću sve što je u mojoj moći da vam pritvor učinim prijatnijim.“

Još jednom se poklonio do zemlje. Hajnrih, ne odlazite, gde ste, htela bih da vas pitam... Ali vrata od livenog gvožđa su se zatvorila i mladi čuvar je nestao odnevši sa sobom svoje tajne i svoje bistre oči. Dobro sam se osećala uz njega. Umireno. Otišao je i strah se vratio. Zatvor Konsjeržeri nimalo ne liči na *Mažestik*, a što se kraljičine ogrlice tiče, danas je reč samo o jednom brošu. Ali šta se

dogodilo s mojom „pticom u kavezu“? Da li ju je Oto fon Štilpnagel sačuvao ili je se dočepalo ono kopile Verner Best? Hajnrih, vratite se, molim vas. Hajnrih?

Sama. Šta hoće oni od mene, ti Nemci? Da me prestraše? Da, plašim se, uspeli ste. Da mi pokažu kako izgleda moja sopstvena usamljenost? Da plaćem, prošlo je otad dosta vremena... Plakala sam, poslednji put, bilo je to... Neću ni da pomišljam na to, nikad više. Moram da izdržim, da uspravim glavu, podignem bradu. Ko ste vi, pitao me je Verner Best. Ja sam Žana Tusen, *Kartijeova* panterka. Nosim u sebi simbol Veselog Pariza, zlatnih dvadesetih, strasti i otmenosti. Najčuveniji ukus potiče iz Ulice mira. Izvire između žutih i crnih stubova mermernog hrama ukrašenog zlatom kako bi preplavio najlepše gradove na svetu. Lapis lazuli, koral, safir, rozete u platini, ptica je svakako u kavezu, ali još uvek može da peva jer je sačuvala svoj ponos. Žuto zlato za rešetke. Ko je mogao misliti da će jednog dana doći da zatvore prozore hotela *Mažestik*? Ko je mogao da pomisli da će uznemiravati moj život i ovu ličnost koju sam sastavila iz komadića. Nemci, uvek Nemci, bože moj, molim te, pomози...

Skidam polako baletanke od lakovane jareće kože koje je Andre Peruđa nacrtao samo za mene, zatim otkopčavam bisere, kotrljam ih među prstima i spuštam ih pažljivo na drvenu dasku. Ležem, podižem kolena do grudi. Niko me ne čeka kod kuće. Ne znam gde je Pjer, priprema pokret otpora. Ništa neće znati o mom hapšenju. Luj, već dugo me Luj nigde ne čeka. Luj je u Njujorku, Džeki i Klod su mu se najzad pridružili, on je siguran. An-Mari je još

budalaština napravila, i dalje protivureći ocu kako bi ga naterala da joj plati ponovno venčanje, ah, Kartijeovi i njihova osetljivost... Večeras će gospođica Dešarbonj, opunomoćenica, spustiti gvozdene zavesu u Ulici mira. Večeras, samo večeras. Znam to dobro, sutra je novi dan...

Tišina. Kapak lupka u daljini. Kapak lupka i detinjstvo se vraća. Ponovo plačem, jecam kao devojčica... Četrdeset godina je prošlo. Bilo je potrebno samo nekoliko Nemačica i te reči koje ne želim da čujem. Bilo je to davno, baš davno, pre nego što se sve promenilo i bezbrižnost rasula. Pre Pjera, Luja i mog drugog Pjera. Pre bisera, ametista i tirkiza. Pre tajanstvenih zidnih časovnika, darežljive Indije, pantera i nemani. Pre zlatnih dvadesetih i *Belle Epoque*. Bilo je to u Belgiji, u detinjstvu, imala sam ono što se zove porodica.

2.

Belgija

Pobegla sam od kuće s trinaest godina. To je bio prvi put. Ali brzo su me uhvatili. Prebrzo. Nanela sam ocu veliki bol. Nije mogao da razume. Zaklela sam se da ću sledeći put uspeti i da se nikada neću vratiti. Kako više nikad ne bih videla suze na njegovim suvim obrazima. Niti tugu u njegovim bistrim očima. Tim plavim očima koje sam nasledila. Moja majka, ona se nije ni udostojila da primeti moje odsustvo. Baš kao što je jedva zapazila Šarlotino, moje starije sestre. Toliko sam želela da me pogleda, ali njeno srce je već bilo negde drugde, daleko od nas. Jadni tata, nikad ništa o tome nisi znao. Ili si hteo da tako izgleda. Sačuvati privid, po svaku cenu.

Tih godina, Brisel je ključao, mi Flamanci smo govorili da je Brisel „briselirao“. Polet, buka, razvoj, naš dobri kralj se ničeg ne boji, velike radnje, pozorišta, da, grad se izuzetno razvija a Leopold II ide s jedne inauguracije na drugu, kad ne provodi vreme budalasto se zaljubljujući u nekakvu

plesačicu. Vidimo prve automobile sa motornim pogonom kako paradiraju duž Bulevara Anspah i struju koja preplavljuje kuće bogate buržoazije. Svi stranci dolaze kod nas da traže užitke koje im njihova zemlja uskraćuje.

Stanujemo u Ulici Filipa de Šampenja na prvom spratu stare zgrade, na nekoliko minuta od Velikog trga, ako se ide Ulicom Etiv. Moji roditelji imaju malu trgovinu čipke. Moja majka je za to veoma stručna. Ona ubada određeni motiv na drvenoj podlozi, i prepliće konce odmotavajući ih sa kalemova. Pod iglama se polako pojavljuje najljepši dezen koji će uskoro krasiti bluzu neke fine dame. Majka koristi najfiniji laneni konac, i zato su joj rukotvorine tako tražene. Bože, kako joj se divim! Njen talenat čipkarice, njeno oštro oko koje odmah prepoznaje šta ne ide na jednom motivu, njen stvaralački duh, način na koji ona stvara ukras za vojvotkinju s tri bisera od školjki i s jednom trakom od muslina...

Posao mojih roditelja ubrzo izlazi na dobar glas. Treba pomenuti da je moj otac prodavac bez premca koji ne ustukne pred zadatkom. To je jedan mali čovek s promuklim i ozbiljnim glasom. Odlazi rano ujutru kolici- ma preopterećenim čipkom. Vuče ih do iznemoglosti, i nebitna je udaljenost koju treba preći, bila kiša, vetar ili zima. Otac ide na pijace, njegov veliki prtljag se pretvara u živopisan izložbeni sto, i u dobrodušnom i razigranom raspoloženju strastveno nagovara svetinu: „Čipka, dođite da kupite moju čipku, ah, divna flamanska čipka!“ Od Marola do šume Kambr, od Ukla do Šerbeka, od pozorišta *La Mone* do četvrti Ursula, na Trgu Svete Katarine ili u Ulici De Sol, moj otac širi svoju dobroćudnost i tako zarađuje za život cele naše porodice. Treba reći da je u to

vreme čipka krasila brojne vratove kao i vojne uniforme i crkvena odela. A zatim ženske kape, kačkete i maramice. I nadstolnjake, miljee...

Šarlota i ja idemo u Školu gospe od Lekena u Ulici Molenbek, naš mlađi brat Eduar, premali, ostaje kod kuće i prati majku obešen za njenu podsuknju. Ona mu ne poklanja nimalo pažnje, reklo bi se čak i da ne mari. Čini se da je malo toga zanima, vrlo malo stvari svakako, a malo i ljudi. Moj otac, revnosni katolik, bdi nad našim verskim vaspitanjem. Bog čini sastavni deo mog postojanja. On je još jedan član moje porodice, kao stari ujak, mudar i blagonaklon, kome se neprestano obraćam, radi sitnice ili molitve. Bože, molim te, neka me majka poljubi večeras, Bože, molim te, neka Šarlota dobije dobru ocenu iz te i te lekcije. Ah, Šarlota, moja starija sestra, moja polovina, moja mala mama, Šarlota je moj život! Ona me pomalo ismeva kad razgovaram s Bogom. Zove me klarisa, bernardinka, redovnica, a zatim se odjednom uozbilji i kaže: „Znaš, Žana, dobri Bog, to je velika stvar, ali ne вреди koliko starija sestra.“ Vraćajući se uveče iz škole sa Šarlotom, stajemo ispred statue *Maneken Pis*,* smejemo se nepažljivom dečku koji izgleda zanesen svojim pokretom, zamišljamo monahinje sakrivene u svojoj odeći, kako odbijaju da se mimoiđu sa bestidnikom kome je samo jedna ruka slobodna. To je vreme bezbrižnosti, igračaka, Eduarovog smeha, nestašnog i vragolastog dečaćića. To

* Čuvena skulptura u Briselu, tačnije fontana, prikazuje dečaka koji se ispiškio na fitilj bombe koja je trebalo da digno grad u vazduh. Postao je jedan od simbola Brisela. (Prim. prev.)

je detinjstvo, ali i uvod u patnju, suze, sramotu koja će mi težiti na srcu, ali to još uvek ne znam.

Posle jedne izuzetno oštre zime, otac se razboleo. Teško razboleo. Da, sećam se te zime kao da je bilo juče. Ulice su sive i nebo je sivo. I pločnik je siv. Čak je i drveće uz kolovoz sivo. Pada ledena kiša, a vetar uleće u ćorsokake i dvorišta. Otac teško kašlje, ali nastavlja da posećuje vašare i sabore. Počinje da pljuje krv i lekar mu zabranjuje izlazak iz kuće. Novac nestaje, ložać se ne penje više do nas i jad se obrušava na Ulicu Filipa de Šampenja.

Nasuprot svakom očekivanju, otac se izvukao, ali nije više isti. Učimo novu reč, emfizem pluća. Pitam se šta to znači. Šarlota mi objašnjava da tata više neće vući kolica, treba da ostane u toplom, to je bio kraj pijacama i ponosu za tog dobrog čoveka. Majka se nikad ne žali na novo stanje u koje je otac uronio, ne pokazuje ni umor, niti bilo kakvo osećanje. Nikada se nije zaista brinula o nama, Eduar pripada ocu, mene ona ne vidi. Majka je daleka, izgubljena u svetu čiji mi nismo deo. Lice joj je bezizražajno, oči joj ne iskre, jednostavno je nestala na zemlji.

Upravo tada slede brojni događaji, svaki izuzetniji od prethodnog. Ne sećam se ni na koji način, ni kojim redosledom, znam samo da je jednog dana Namac ušao u naš život. Ima dobar jezik i dar za razgovor. Visokog je rasta, što je posebno za porodicu kao što je naša. Majka je obično govorila da je sve što je malo i lepo. Jednog dana to više nije govorila. Gleda Nemca i on je veliki. I majka ponovo počinje da se smeši. Stranac ima ime koje

nikad nisam izgovorila. On ima ideje koje su se pokazale genijalnim. Kaže da je majka čipkarica kakve nema i da zasluđuje da ima radnju koja bi ponela njeno ime. Takođe kaže da igle uništavaju njene nežne ruke i da je trgovina tkaninama unosnija. Kaže da poznaje brodove i trgovce, kaže da Anvers nije tako daleko, Bože, kaže toliko toga da moji roditelji više ništa ne kažu. Slušaju, klimaju potvrdno glavom.

U to vreme, jedna prostorija se oslobodila u prizemlju naše zgrade. Odlučeno je da se tu otvori radnja, Nemac i majka se time bave, što ostavlja ocu vremena da se odmara i odgaja Eduara. I tako se odvijaju stvari, glatko i bez haosa, stvari nastaju kao svetlost u jednom danu, a zatim nebo i život na zemlji. I sve je rečeno. Čovek se useljava za stalno. Majka se doteruje. Ložac nas ponovo posećuje, korpa mu stoji čvrsto na glavi, otac je zaboravio obaveze, a sve dame koje se šepure na šetalištu Avenije Luiz nose samo čipku na kapama koje je napravila Mari-Luiz Tusen. Otac kaže da je Nemac divan čovek i da je spasao našu porodicu propasti. Zove ga „prijatelju moj, moj veoma dragi prijatelju“; što se majke tiče, ona ga ne zove, ona ga gleda. I svi zajedno zahvaljujemo Bogu, pri svakoj molitvi pre jela, što je uveo tog čoveka u naš život, naš dom i naša srca.

U tom trenutku je nestala Šarlota. Nestala. A da mi ništa nije rekla. Jedne večeri smo legle da spavamo, sutradan je više nije bilo. Zašto? Šarlota, reci mi zašto? Moje prve suze i one koje se pojavljuju u očevim očima. Eduar cvrkuće, a tata skreće pogled. Gde je ona, ništa mi nije rekla, da li je imala neku tajnu? Tata ne odgovara, ne zna, u čudu

je. Jednog dana, samo mi je rekao da je život odlučio da je zaboravimo. Ali to mi ne vraća moju stariju sestru. Ko može da zameni moju malu mamu? Ko da me uveče uzme u naručje? Ko da mi vrat obasipa poljupcima i pevuši klarisa, redovnica, bernardinka... Ko da me i dalje voli? Reci mi, Bože, reci mi, ti koji sve vidiš, šta si uradio s mojom starijom sestrom? Ja sam samo izgubljena devojčica koja uveče jeca pod pokrivačem stežući staru Šarlotinu lutku. Zagnjurim nos u njen stomak koji se ljulja i uspem da osetim još malo isparenja njenog mirisa. Sestra mi toliko nedostaje. Srce mi je istrgnuto i upoznajem samoću. Kasnije, mnogo kasnije, primiću pismo s adresom u Parizu, „pridruži mi se“, piše ona, „pridruži mi se brzo“. A to ime nepoznate ulice, reklo bi se kraj sveta. Šta želi da kaže? Ne razumem. Pariz, to je tako daleko, Grad svetlosti, i Šarlota potpuno sama tamo. Ko bi mogao da mi razjasni? Svakako ne otac, koji već spava, svakako ne majka, koju ne zanimam. Zato ništa ne govorim, savijam pismo četiri, osam, šesnaest puta i sakrivam ga u kecelju. Kad ostanem sama, otvaram ga i tražim Šarlotu u prevojima zgužvanog papira. Ali moje suze su rastopile mastilo i uskoro ostaju samo crnkaste škrabotine.

Uveče majka sprema večeru dok stranac zatvara radnju. Otac, umoran od nerada, često zadrema nad tanjirom. Polože ga onda u krevet koji deli s Eduarom. Mlađi brat je bojažljiv od Šarlotinog odlaska i zadovoljan je samo u naručju svog tate. Majka im se pridružuje kad završi sa sudovima, ne praveći buku, pod svetlošću sveće da ih ne bi probudila. Glavna prostorija je dodeljena Nemcu, on se učtivo time zadovoljio. Spava na neudobnom kanabetu

tik uz ogromnu sobnu peć od emajla na ugalj, ali izgleda da mu to ne smeta. Zatim je, kada je Šarlota nestala, uzeo našu sobu. A meni su uredili mekan kutak baš iznad, na potkrovlju. Pod nije naročito čvrst, ako se proviri između dasaka, može se videti šta se dešava ispod. Tako shvatam zašto je majka vratila osmeh. Saznajem da žene imaju skrivene sposobnosti i da muškarci vole da ih iskoriste za svoje zadovoljstvo. I znam da on više neće otići. I znam zašto je Šarlota nestala.

Imala sam trinaest godina kad je to počelo. Njegov odlučan korak uz stepenice od divlje trešnje. Šta želi, on uzima. Nemci poseduju tu smelost, prisvajaju stvari ne brinući o posledicama. Mene želi. Vidim kako se kvaka pomera, pojavljuje se na odškrnutim vratima. Veliki, siguran u ono što hoće. Približava se mom malom krevetu, ja se grčim dok ne napravim čvrstu loptu. On povlači malo laneni prekrivač i sklanja pramen plave kose koji mi pada na čelo. Mazi mi obraz i ljubi moje zastrašeno oko. Mrmlja: „Šarlota, *vernünftig, still*“. Odgovaram zadržavajući dah. „Ja sam Žana, Šarlota je otišla, ja sam Žana, pogrešili ste, molim vas, molim vas.“ Ali on se smeši, lep je. Ne može mu se zameriti. Ja sam kriva, samo ja. Ruka mu se zadržava na mom vratu i ponovo vraća do moje kose. Pridružuje tom pokretu ledene poljupce. A zatim mi dodiruje krsta. Znam dobro da je to put do pakla. Stežem Šarlotinu lutku, pritiskam je i mislim, da, on je spasao našu porodicu od propasti, da, on je naučio majku da se smeje, on je sjajan, „moj prijatelj, moj veoma drag prijatelj“, kaže tata, budimo zahvalni Bogu na njegovom dobročinstvu. Ali ruka nastavlja niže i ne mogu

da vičem, reči više ne dolaze. Očeva sramota, majčin bes, bratovljeva nežnost, ne, reči umiru na mojim usnama a moja porodica spava snom pravednika. „*Vernünftig, still, Žanice, vernünftig, still*“, šapuće čovek, a njegova ruka iznenađujuće skreće. Osećam se prljavo, gadno. Moja greška, moja velika greška. Kako izdržati pogled mojih roditelja posle ovoga? Povraćam, plačem, ja sam kurva. Prvi put u svom životu ne usuđujem se da razgovaram s Bogom. Ja sam nečista, bojim se Njegovog pogleda. Šta će da pomisli? Bedno sam biće, treba da nestanem, ne zaslužujem razgovor s Njim. Odlučujem da se spasem, bolje bekstvo nego beščašće. Prvom prilikom penjem se u ložačeva kolica naivno verujući da će me odvesti u Pariz. Krijem se u prtljažniku s ugljem, u ruci imam Šarlotino pismo, svakako nečitljivo, ali ga držim kao amajliju. Kolica se zaustavljaju na stovarištu robe.

Pronašli su me potpuno crnu i zgrčenu tri dana nakon mog odlaska. Umotanu u prljavi mantil kako brojim vozove ne usuđujući se da se popnem. Vraćaju me kući, tata me čvrsto grli i znam da me voli. Majka nije ni mrdnula. Buket belih rada od Eduara u mom potkrovlju.

Narednih nekoliko meseci Nemač je bio oprezan. Zaboravljam, mislim da je sve to bio samo ružan san, devojačko priviđenje, izmislila sam ga, ljubomorna na zanimanje koje majka pokazuje prema strancu, da, kriva sam za laž, izmišljotine i ostale klevete. Moja užasna mašta izvodi prljave trikove. I još sam rasplakala oca. Ali on ponovo uvlači ruku ispod mog lanenog pokrivača. Da, on zauzima moj krevet, ponovo ga čujem kako šapuće „*vernünftig, still, Žanice*“. Disanje mu je isprekidano a dah grub.

Svake večeri mi se nameće i gazi ono što mi je ostalo od bezbrižnosti i čistote.

Odrastam brže od druge dece, gorka i hladna u duši, naučila sam da ugušim osećanja, bol i ljubav. Da, gotovo je s devojčicom iz Škole gospe od Lekena, koja se smejala gledajući *Manekena Pisa*. Ja sam samo mermer i moja krv postaje ledena. Može da dolazi i odlazi, ne vidim ga više, ne osećam ga više, kao otac, život me je zaboravio, pa šta. Tako je. Šarlotino pismo je postalo lopta, tvrda kao kamen, osećam ga kako mi se kotrlja u džepu kecelje. Lutka se pocepala, stomak joj je u dronjcima i tkanina je iščupkana, treba da je popravim, papirna lopta u njenom uništenom telu, krpim je, ubodem prste, kapljica krvi na mojoj bleđoj koži, to je sve što mi je ostalo od mladosti, ta nakazna lutka kamenog srca.

Jednog dana ću pobeći. Ovaj put ću bolje pripremiti svoj beg i nikad se neću vratiti. Pronaći ću Šarlotu, s njom ću započeti novi život. Verujem u to. Ona me čeka. Da, pred svemoćnim Bogom, kunem se u to jasno i glasno, kad budem otišla, precrtaću svoj prošli život, svoju krivicu i sve ću sigurno zaboraviti, Brisel, Ulicu Filipa de Šampenja, majku, oca, Eduara, a zatim stranca. Isto tako kao što se zovem Žana Tusen, uskoro ću zatvoriti vrata za sobom i zaboraviti na sve što se iza njih nalazi. U međuvremenu, podnosim, njega, njegov miris, njegove ruke, zarad mira u okrilju svoje porodice. „Moj prijatelju, moj veoma dragi prijatelju“, rekao je tata, budimo zahvalni Bogu na dobročinstvu.

3.

Moj husar

Šarlota je uvek govorila: „Oči su ti su čas sibirske, čas tir-kizne po tvojoj želji. Nos ti je tanak i kukast kao kljun ptičice iza koje se krije uzvišeni orao. Nisi najlepša, svakako, ali imaš nešto neobjašnjivo, tu smelost, tu potrebu, naočitost, nazovi to kako hoćeš, Žana, ponos ili uzvišenost. Bićeš jedna od onih žena koje se nikad ne zaborave. Mala i sitna, tako nežna da bi nečija ruka mogla da te slomi.“ Ali ruka muškarca je već učinila nepopravljivo, danas obmanjujem više no što bi trebalo. Imam šesnaest godina, srce tvrdo kao beton, a moj izgled je zadržao detinje obline, grudi su mi ravne kao u dečaka, kosa mi je kratko ošišana, tek ispod uha, ocrtava neprobojni šlem s tananim uvojkom na čelu. To je moj oklop od sveta i njegovih nedela. To je moja tajna obojena bezbrižnošću. A moj slamnati šešir veselo mi se ljulja u ruci i moja šarena suknja slovenske plesačice vijori se na nestašnom vetru. Više nego ikad odlučila sam da uzmem život u svoje ruke, moja zvezda se zove Pariz i tamo ću biti glavna. Ne zvala se ja Žana Tusen!

* * *

U to živahno proleće Brisel živi u ritmu praznika. Došlo je vreme za nadmetanje, praznovanje i narodne igre! I neka živi večni festival! Brojne zanimljivosti, vrteške s drvenim konjićima, lutkarske predstave i trubački orkestri! Ispred drvenih baraka pije se belgijsko pivo i jede dagnje. Na velikim bulevarima, prvi vašarski šatori zatežu svoje platno. Penjala* i trke u džakovima za mlade, borbe petlova za starije, muškarci se prse, a ženama se usne crvene kao divlji makovi pod velom. U vazduhu lebdi miris mangupluka, duh vremena naginje ka pobuni, ja to doživljavam kao nešto veoma moderno, to je sve tako demokratski. Neki lep mladić je upravo pogodio u centar mete u „Pravoj narodnoj streljani“ i cev grmi deset puta! Ura! Pršte aplauzi, Flamanci i Valonci čestitaju jedni drugima, ali jedan francuski aristokrata odnosi pobedu.

„Bravo, gospodine, kakva spretnost!“, viknuh u čast lepog mladića. „Vi ste krunisani kralj svečanosti!“

„Vaš kompliment mi pričinjava zadovoljstvo, gospođice, želim biti kralj ako vi pristanete da budete moja kraljica“, odgovara on skidajući šešir.

„Biće mi velika čast, gospodine, pratiću vas, dakle, do vašeg kraljevstva, pa čak i na kraj sveta ako to naredite“, nastavih smešeći se pomalo drsko i dražesno se poklonivši.

„O, lepa moja, kraj sveta počinje ovde“, uzvratí mladić uhvativši me čvrsto za ruku i privukavši me k sebi. „Jedan poljubac da potvrdimo zavete, gospođice...“

„Žana Tusen. Ako govorite o braku, dopašćete mi se, gospodine...“

* Glatki stub s darovima na vrhu za onoga ko ih skine. (Prim. prev.)